
ELS «MASS MEDIA» EN UNA SITUACIÓ D'EMERGÈNCIA*

(Cas Aldo Moro: 16 de març del 1978, a Itàlia)

Mario Morcellini
Franco Avallone

INTRODUCCIÓ

El 16 de març del 1978 al matí el president de la Democràcia Cristiana, Aldo Moro, fou segrestat, alhora que eren fulminats a trets els cinc homes de la seva escorta, quan feia cap al palau Montecitorio per sentir les declaracions programàtiques del nou govern. Des del moment que les Brigades Roges reivindicaren l'acte s'inicià a Itàlia una guerra d'informació que posà a primera línia el paper i la funció dels mitjans de comunicació en una societat democràtica.

Al cap de pocs dies del fet, el grup d'estudis i d'investigació sobre la informació de l'Institut de Sociologia de la Universitat de Roma proposà al departament Verifica Programmi Trasmessi de la RAI (Radiodifusione Italiana) una investigació sobre el paper dels sistemes informatius en una situació d'emergència.

La investigació que ara publica, parcialment, ANÀLISI fou duta a terme per un col·lectiu d'estudiosos dirigits per Mario Morcellini i Franco Avallone, i fou publicada per primera volta el juny del 1978.

El corpus de l'anàlisi se centra en la jornada del 16/17 de març i el material analitzat abasta la informació de la televisió pública (RAI-TV) i privada (La Uomo TV, Teleroma 56, Teletevere, Tele Roma Europa i TVR Voxson), de la ràdio pública (RAI) i privada (Radio Città Futura i Onda Rossa), de la premsa nacional (independent: *Vita*, *Il Tempo*, *Il Messaggero*, *La Reppublica*, *Paese Sera*; de partit: *Il Popolo*, *Avanti!*, *L'Unità*, *Il Manifesto*) i estrangera (*L'Osservatore romano*, *Le Monde*, *Le Figaro*, *The Washington Post*, *The New York Times*, *International Herald Tribune*, *The Times*).

*Traducció: Jem CABANES

De tota la investigació hem seleccionat per a ANÀLISI una part dels tres apartats que, pel caràcter de síntesi que tenen, donen una idea global de la feina feta. Dels capítols no inclosos podem citar, a tall d'exemple, els que fan referència als ítems emprats a l'hora de fer l'anàlisi dels editorials, les taules comparatives sobre els mitjans, els apèndixs hemerogràfics i una àmplia documentació sobre el material analitzat.

Per acabar, una petita observació sobre l'oportunitat estratègica de la publicació d'aquest estudi. En primer lloc, prou percebrà el lector l'analogia de fons del comportament dels mitjans informatius davant el segrest de Moro i l'assalt al Congrés de Madrid el 23 de febrer del 1981. Vet aquí la conveniència de fer conèixer aquest estudi italià amb la investigació sobre el comportament dels *mass media* amb relació a l'intent de cop d'estat a Espanya.

La segona raó a favor de publicar aquest treball està, indubtablement, en l'estimulant labor interdisciplinària duta a terme pel col·lectiu d'autors a base de recollir les aportacions més significatives de la sociologia, la teoria de la comunicació i la semiòtica de la comunicació.

Finalment, més enllà de la valoració científica d'aquesta investigació, pensem que l'exemplaritat del treball radica en la demostració palpable d'una positiva i productiva col·laboració entre la universitat i la institució pública de la informació davant d'esdeveniments que afecten amplament els canals moderns de l'expressió de la democràcia en la nostra societat (Lorenzo Vilches).

«CENTRALITAT» DELS MASS MEDIA I REFLEXIÓ SOBRE EL PAPER QUE FAN

El segrest d'Aldo Moro¹ representa un moment dramàtic en la història dels últims trenta anys de la democràcia política italiana: l'interès està tant *en l'abast de l'atac* contra les institucions de la democràcia, com *en l'abast de la resposta* de la societat civil, les forces polítiques i socials.

Entre aquests dos moments de l'episodi (atac contra la democràcia i resposta de la democràcia) se situa el paper —aquest cop evidentment «estratègic»— de la informació pública i privada; paper que es traduí, sobretot, en una mobilització de «mitjans» i energies amb escassos precedents a Itàlia. Aquesta mobilització no solament caracteritza «el dia més llarg de la informació», ans també es repetí sovint, en relació amb l'evolució dramàtica de la crisi lligada al segrest i a l'assassinat del president de la DC (Democràcia Cristiana).

¹ A les 9 h. 4 min. del 16 de març un grup de terroristes assassinava els cinc agents de l'escorta i segrestava Aldo Moro. Al cap d'una hora de l'atemptat (10 h. 15 min.) les BR reivindicaven l'acció. La primera notícia de la matança i del segrest era emesa en un breu *flash* del GR 2 (diari de la ràdio) a les 9 h. 25 min. El primer despax de l'ANSA (els treballadors de la qual havien interromput una vaga) era emès a les 9 h. 28 min.

La primera —i genèrica— conclusió que es pot treure d'una atenta reflexió sobre el paper fet pels *mass media* toca, d'una banda, *la centralitat assumida per la informació* i la seva influència efectiva en la vida de la comunitat i, d'una altra, una nova consciència —de part dels aparells i operadors adscrits a la informació— de les *responsabilitats morals, polítiques i professionals del treball d'informar* en una situació profundament i «estructuralment» marcada per l'emergència.

Una anàlisi dels comportaments de la informació —sobretot atenta als del sistema públic— ha de partir de la incidència del segrest d'Aldo Moro en el món de la notícia, i de les novetats radicals sorgides en la relació (i la interacció) entre periodistes i notícies, periodistes i sistema polític i, finalment, periodistes i opinió pública.

Aquesta relació dialèctica parteix del «fet»; el segrest d'Aldo Moro i l'assassinat de la seva escorta és, exactament, un fet que havia estat concebut i realitzat per «convertir-se en notícia»². Una «transgressió» tan profunda i radical de la vida quotidiana no pot sinó convertir-se —davant de certs condicionaments estructurals i culturals de la informació³— en una font de notícies esplèndida i inexhaustible.

En una lògica de la informació, entesa d'aquesta manera, el segrest d'Aldo Moro presenta evidentment uns nivells força elevats i complexos de semanticitat. El rapte de Moro qüestionava la informació, almenys en els plans següents:

a) L'atemptat té lloc a la capital (alhora seu del poder polític i d'una bona part dels processos de producció informativa). Aquesta circumstància —subratllada, és clar, per l'excepcionalitat objectiva de l'esdeveniment— procura una intervenció immediata i òbvia en el fet mateix de part de tots els canals informatius. Solament a la capital es fan nou edicions extraordinàries de diaris; edicions extraordinàries d'informatius televisius i radiofònics empalmen amb els dos programes de notícies televisius i els tres de radiofònics. Si bé amb totes les reserves sobre la possibilitat d'aplicar a un fet tan insòlit uns models teòrics elaborats prèviament, es confirma en l'explotació de la informació que ara considerem una tendència característica dels sistemes d'informació; aquests, dins la sèrie de fets que integren la realitat, tendeixen a donar per descomptada la invariabilitat i la quotidianitat, mentre emfasitzen l'actualitat i tots els moments que comprometen la norma⁴.

² Aquest concepte ha estat desenvolupat per ECO, U., «Obiettività dell'informazione: il dibattito teorico e le trasformazioni della società italiana» (relació introductòria ciclostilada a les jornades de l'Institut Gramsci i la Casa de la Cultura de Milà, 15-16 abril 1978); «Realtà e ideologia della informazione —bilancio di dieci anni di lotte per l'obiettività e la completezza della notizia».

³ Cfr. sobre aquesta interacció, COLOMBO, F., «Pessimismo e ricomposizione del reale nella comunicazione televisiva», en *Comunicazione visiva*, I (1977).

⁴ Des d'aquest punt de vista la informació «representa una mena d'emboscada a la realitat... a l'espera d'un fet encara ignorat, però que ja promet una colla de sorpreses, de desnivell, d'informació». COLOMBO, E., art. cit., p. 7.

El segrest de Moro és un punt central en el procés de la informació perquè hi ha en joc diversos plans de *valoració dels fets en la notícia*: es tracta d'un esdeveniment que toca de ple el sistema polític (val a dir, un dels centres privilegiats dels quals la informació espera novetats); a sobre, el rapte es produeix amb una ferotgia que representa una semanticitat informativa suplementària per les seves connotacions de «transgressió» i de violació de la norma.

b) Les telefonades i la captació de missatges sobre l'atribució d'un «sentit polític» al segrest del president de la DC es donen a diverses ciutats italianes, puntualment adreçades a diaris i a agències informatives. El sistema informatiu es confirma com un interlocutor dels gestos terroristes i com un referent inevitable de llur estratègia publicitària. Si no existís una estructura capil·lar dels *mass media*, un mercat de la informació i una posada en relleu objectiva de la informació en la formació de l'opinió pública i de les ideologies col·lectivament compartides, la pràctica política del terrorisme tindria una incidència social menor. Avui, com abans, és el procés comunicatiu de masses que transforma un important episodi d'estratègia de la tensió en un «espectacle domèstic».

De les observacions precedents es pot concloure que el 16 de març es verificà una interacció singular entre els processos d'informació i el segrest de Moro. Aquesta interacció comporta essencialment dos aspectes:

1. *La centralitat del segrest de Moro en els processos d'informació;*
2. *La centralitat de la informació en la percepció social del segrest de Moro.*

Sobre el primer punt hem d'afegir a les consideracions precedents que en el «dia més llarg de la informació», i encara ara a partir de llavors, es manifesta una influència del fet sobre les formes, els continguts i els processos de la informació.

La informació, la seva autoconsciència i finalment la seva influència en la vida col·lectiva no són ja el que eren al començament: «els periodistes han descobert la manera de fer d'esbombadors» i tot l'episodi ha servit «per restituir la consciència que els *mass media* són instruments de consens que han d'ésser emprats amb cautela per servir no pas el poder sinó l'opinió pública».

Aquest tipus de consciència produeix una nova reflexió sobre la centralitat de la informació en la societat italiana, i fins instaura un debat teòric en bona mesura innovador, justament perquè ha problematitzat les ideologies constituïdes per la informació.

Un element central d'aquest debat és certament el descobriment de part del periodista d'una realitat d'alguna manera nova, fonamentada en un procés (deliberat) d'*alienació de la informació*⁵: la producció dels fets construïts amb una

⁵ Els articles sobre «Comunicació de masses i terrorisme» han estat aplegats en un quadern de documentació a cura de la Direzione tribune e accesso della RAI (núm. 16, març 1978).

semanticitat elevada (i doncs pensats i programats per ésser notícies) ha evidenciat de forma prou brusca la vanitat del poder d'elecció i de selecció de l'arbitrari informatiu per part del periodista. Donades aquestes premisses inserides en els mecanismes de producció de les novetats, el periodista no podia sinó trobar-se de cara a un fet que s'imposava massissament a la seva formació i professionalitat; «el terrorisme que produeix aquests fets/notícia explota exactament aquesta ideologia del mitjà» (U. Eco).

El debat sobre aquesta alienació de la informació ha portat a un resultat important: després del «doll desordenat però necessari de notícies de les primeres hores del fet», es dóna una presa de responsabilitat per part de la informació, que podríem resumir com segueix:

— l'elecció d'un registre de valoració i en tot cas de racionalització del segrest de Moro i de la crisi política que volia desencadenar (aquest primer aspecte toca un període breu, el de la primera reacció):

— la redescoberta i el subratllat enèrgic que la informació no serva amb la realitat una relació idealista i pura; «caldria assumir, paradoxalment, que no existeixen ja fets» i que, doncs, no es poden amagar darrera la utopia de l'objectivitat. En l'encarament dels fets restituïts a llur relativitat respecte als processos socials, la informació «ha de tenir el coratge de declarar que fa alguna cosa més que tenir una notícia: pren posició, cerca les motivacions, les encobreix o desce-la, interpreta amb valor simbòlic el que s'ha produït com un acte de comunicació des de l'origen»⁶.

Aquests elements han incidit diversament en les formes de subministrar informació a l'opinió pública i han condicionat en bona part la qualitat i el «tractament» de les notícies. Gràcies també a les limitacions de la passivitat del paper de la informació davant dels fets (que li són exteriors i fins «estrany»), el calidoscopi d'*imatges i notícies en edició extraordinària* sobre un fet excepcional de crònica dels nostres temps marca i influeix la percepció de massa, el pla d'autoconsciència i, doncs, en una paraula, la imatge del segrest de Moro.

HIPÒTESI DE TREBALL I OPCIONS METODOLÒGIQUES

El rapte de Moro i el paper assumit per la informació ens porten a la memòria, per associació, algun episodi de la crònica política que havia tingut un ressò mundial en el recent període històric (un exemple per damunt de tots: l'assassinat de John Kennedy). Davant uns episodis de gran relleu, és òbvia i immediata l'explotació d'interessos que en fa la informació. La mort de Kennedy i la poste-

⁶ Eco, U., «Obiectivitat dell'informazione», treball citat.

rior del seu assassí han estat llargament analitzades pels estudiosos i els experts de la informació⁷.

Tot i l'existència d'alguns precedents —igualment rellevants per a la història d'una nació i, doncs, per a l'anàlisi dels processos d'informació— la diferència dels contextos socials i la mutació general de les variables històriques fa aparèixer amb tota evidència l'essència d'una literatura útil i adequada al nostre esforç de recerca. Potser més útils, com a orientació general del treball, són els estudis que privilegien l'anàlisi d'un sol tema transversal respecte a diversos missatges informatius. Ens limitarem a assenyalar ací l'estudi de Violette Morin sobre el «Viatge de Khrúixxov a França»⁸, i sobretot l'anàlisi de «Un discurs de Brèjnev en sis diaris», elaborada por Maurizio Dardano⁹.

Es podrien invocar altres precedents, com ara l'estudi de Bechelloni sobre «Premsa quotidiana i moviment estudiantí», o el de Livolsi i Schizzerotto sobre alguns fets de la crònica política recent. Però no es tracta d'anàlisis relatives a episodis precisament datats com els anteriors, que centren l'atenció en la naturalesa estructural de fenòmens com l'inconformisme juvenil o alguns tipus de conflictes socials a la fi dels anys seixanta¹⁰.

A més d'aquestes referències, cal observar que una recerca pilot sobre missatges informatius vinculats a un esdeveniment «excepcional» ha de procurar donar compte de la dimensió quantitativa, i especialment dels aspectes qualitius de la informació difosa per qualssevol emissors. La integració entre aquests nivells d'anàlisi, centrats en la situació específica en què ha estat determinat el fet-notícia, organitza una colla d'informacions articulades sobre el comportament dels mitjans, i obre la possibilitat d'una interpretació teòrica, empíricament fonamentada.

Davant un fet tan greu i inquietant com el rapte de Moro, l'estudi de les notícies ha de defugir sobretot la temptació de fer una anàlisi sofisticada i evitar tota elegància inútil; l'objectiu prioritari és de proporcionar una descripció analítica de la tipologia de les informacions difoses, confrontades (amb les dificultats lògicament determinades de la improvisació) amb alguns dels imperatius essencials de la informació expressats en la llei de reforma de la RAI. Es tracta d'arti-

7 En l'àmbit cultural italià la referència més recent és COLOMBO, F., «Pesimismo e ricomposizione del reale», art. cit. Comentant l'assassinat d'Oswald, l'autor recorda que «[...] Ruby entra dins la pantalla amb una pistola al puny i dispara a Lee Oswald més o menys al centre de la pantalla (i del pit d'Oswald). L'"emboscada" es produeix quan les càmeres de la TV s'aturen prop d'una possible font d'esdeveniments: com, en altres ocasions, per saber si el govern de Thieu és a punt de presentar la dimissió; per veure si Nixon és a punt d'admetre els fets de Watergate, per esperar un fet encara ignorat, però que ja promet una colla de sorpreses, de desnivell, val a dir d'informació» (p. 7).

8 *Comunicazioni di massa*, (2-III-1963), pp. 61-89.

9 L'estudi forma part integrant del volum del mateix autor, *Il linguaggio dei giornali italiani*, Bari, Laterza, 1973.

10 Sobre les recerques esmentades, cfr. respectivament BECHELLONI, G., *Informazione e potere*, Roma, Officina, 1974; i CAPPECCHI, V.-LIVOLSI, M., *La stampa quotidiana in Italia*, Milano, Bompiani, 1971.

cular aquests valors, indicats pel legislador, de manera que funcionin en el curs de l'anàlisi com a instruments de recerca, d'interpretació i d'una primera avaluació. És inevitable de fer referència als conceptes d'esciència, integritat i exactitud en l'assumpció dels registres expositius sobre la multiplicitat de les fonts i el pluralisme de les valoracions polítiques.

Per articular d'una manera concreta aquests temes, farem una divisió del treball capaç de fer sorgir, d'una banda, *la quantitat, l'esciència i la integritat de la informació d'emergència*; d'una altra, *la qualitat d'aquesta*, i, doncs, l'equilibri entre els missatges prevalentment informatiu-narratiu i la referència al «deure» de comentar; finalment la presència o marginació dels mecanismes d'explicació i racionalització.

Quant a la indagació sobre els valors qualitatiu, una altra clau de lectura dels materials d'informació produïts per títols tan diversos (àdhuc des del perfil jurídic), la dóna la indagació de les opcions ideològiques camuflades per opcions expressives i comunicatives. Es tracta, doncs, de verificar:

a) l'existència d'analogies expressives; la identificació de «sedassos» obligats; el poder vinculat de les estructures formals i dels «gèneres»; la tendència a la desvirtuació de les diferències ideològiques facilitada per l'enormitat del fet i per l'escassetat de temps de reflexió;

b) l'existència —al costat del nivell ara agafat, o contra aquest— de diferències expositives i de contingut; llur vinculació eventual amb la tradició ideològica del titular i la seva política informativa.

Un esquema d'anàlisi capaç de respectar contextualment aquesta duplicitat de la informació sobre un gran esdeveniment de crònica del nostre temps ha de tenir en compte alguns segments invariables, presents en l'estructura del «relat-informació»:

1. *Transformació del fet en narració*, i doncs l'anàlisi de les modalitats de la narració i reconstrucció de la dinàmica del fet; descomposició i reorganització de la seqüència temporal dels esdeveniments¹¹.

2. *Recomposició del fet en una explicació*, i doncs la presència, absència de mecanismes d'explicació de les causes del fenomen; explicitació de les responsabilitats històriques i ideològiques del segrest i, més generalment, de l'atmosfera de violència política.

3. *Dimensió, qualificació i «color» del comentari*, de les intrusions redaccionals i dels judicis «editorials».

Centrem el nostre disseny de recerca en dues polaritats que expressen altres tants moments d'«interessos» congruents i distints, per elaborar una presumible

¹¹ Cfr. CAPECCHI, V.-LIVOLSI, M., *op. cit.*, cap. VII.

avaluació de la informació d'emergència, per discutir un model teòric de producció de les notícies sobre un esdeveniment excepcional i de recomposició d'aquest en un *continu* de fets-notícies i de notícies-tranquil·lització.

Després de la primera notícia-sorpresa, dels primers *flash* d'agència i de les primeres decisions de reestructuració de la programació ordinària, es tendeix a establir en quasi totes les capçaleres un fil directe amb els oïdors-lectors, capaç de crear una relació extraordinària —absolutament insòlita a Itàlia i en el seu sistema informatiu— entre la necessitat de notícies difoses pel públic i la consciència de la responsabilitat política i de les tasques professionals de part dels productors de les notícies.

Una primera tasca de l'investigador és la de superar el cens abstracte de les informacions difoses, descomponent el doll comunicatiu en moments distints i en categories analítiques capaces d'abraçar l'objecte d'anàlisi complet.

La primera repartició que l'investigador elabora —per superar una fase d'una pura replega de dates— és de vincular les informacions a dos moments que representen altres tants venciments insuperables de la labor informativa.

1. *La notícia*: la difusió oportuna i capil·lar de la informació sobre el fet, en coherència amb el deure clàssic del model reconegut de la informació.

2. *L'avaluació*: l'evasió dels simples deures de la informació i l'obligació d'oferir missatges: d'oferir, doncs, alguna cosa que sigui quelcom més que una notícia, establint una *relació activa entre els fets i el públic, entre les notícies i la gent*.

Tot i haver tingut present el doll global de la comunicació, havem retallat algunes àrees de producció de les notícies que ens han semblat particularment significatives en l'àmbit del que va ésser, sens dubte, el dia més llarg de la informació.

Aquestes àrees han estat individuades segons el criteri d'antagonisme, en relació amb la proximitat al fet o el seu distanciament; per clarificar, disposem de dos moments privilegiats de recerca que s'agreguen al voltant de la fase estrictament definible com a *emergència* i en acabat entorn de l'articulació de la reflexió i les hipòtesis avaluadores.

La primera fase preveu una anàlisi de l'escaiença d'oferta de les notícies, de l'ús que se'n fa i de les opcions quant a modalitats de narració (emotivitat-racionalitat; retòrica-sobrietat, etc.). Identifiquem aquesta fase, en general, amb la primera part del dia d'informacions (de l'assassinat de l'escorta i del segrest d'Aldo Moro) fins a la primera tarda: 9 hores 4 minuts — 14 hores.

En el marc d'aquesta àmplia fase d'informació les primeres hores han estat sotmeses a una anàlisi més puntual, amb un estudi de les modalitats amb què el fet fou transformat en notícia.

La segona fase, vinculada a un moment de reflexió i de *primera racionalitza-*

ció, comprèn els missatges difosos a la tarda, al vespre i a la nit (14 hores-24 hores 20 minuts). En aquest marc hem analitzat particularment els noticiaris de l'espai vespertí i nocturn, quan la reflexió i l'aprofundiment del judici necessàriament havia de comportar un resultat més organitzat i madur.

Admesos aquests dos espais privilegiats d'anàlisi, hem d'afegir que, entorn d'ells, és possible de prendre en consideració noticiaris televisius, radiofònics i gràfics que, justament perquè es van produir en un moment definit, presenten una certa homogeneïtat en el pla del contingut i de la forma. Així tenim la possibilitat de comparar racionalment una sèrie d'informatius televisius, radiofònics i de premsa en edició extraordinària.

RESPONSABILITAT DE LA INFORMACIÓ I TERRORISME

Amb el segrest d'Aldo Moro els mitjans de comunicació de masses, en particular la premsa, entren en un cicló, investits com són de greus responsabilitats respecte al fenomen del terrorisme. Ja en ocasions anteriors s'havia examinat el paper de la informació davant els actes terroristes i l'amplificació que la informació els presta; però un cas tan dramàtic per a la vida democràtica ha replantejat violentament el problema. En aquesta circumstància torna a surar (per si calia) la centralitat del sistema de comunicacions en una societat moderna de masses, més la «descoberta» de llur poder en termes d'amplificació i en alguns casos de «determinació» dels fets.

Els periodistes s'adonen que «fan d'esbombadors», com ja hem dit; però també que tenen grans possibilitats d'intervenció i, doncs, de responsabilitat que afecten d'alguna manera la determinació dels fets encara en evolució (sobretot en el mitjà televisiu caracteritzat per una major tapidesa i impacte).

La informació no és pas, ben cert que no, un mirall més o menys fidel de la realitat, però aquesta hi té un paper no gens irrellevant. Els *mass media* són, com en altres ocasions, els interlocutors privilegiats dels terroristes i, a propòsit d'això, aquells dies es recorden unes paraules d'Andreas Baader («farem la guerra a la burgesia amb els títols dels seus diaris») i el parer, dur per tal com dramàticament s'ajusta a la realitat, de Jim Karayan, director d'una cadena televisiva americana, segons el qual hi ha «una comunitat d'interessos entre terroristes i televisió»¹².

Tots aquests elements presents en els professionals de la informació, els polítics i els estudiosos dels *mass media*, van determinar un interessant debat a les pàgines de la premsa, que arribà al zenit entre l'arribada i la publicació de la fotografia d'Aldo Moro i el primer volant de les BR (Brigades Roges), dos dies després del segrest, i el segon missatge, el dissabte sant (26 març), quan les diverses preses de posició ja s'havien resolt en la pràctica.

¹² Cfr. *Numero zero*, Març, p. 8.

Fou un debat que trobà espai sobretot en els mitjans gràfics, també perquè el problema ocupà més immediatament el mitjà de la premsa que no els mitjans audiovisuals. La premsa resultà ésser més exposada a la lògica dels terroristes i alhora es trobà encarada amb problemes d'ètica professional i de rol més grossos. Fins i tot si algunes anàlisis¹³ del sistema de les comunicacions de masses d'Itàlia tendeixen a situar la premsa diària i la radiotelevisió dins d'un «àmbit de producció industrial de la cultura, caracteritzat com si fos institucionalment semiindiferent a la lògica del mercat», aquesta caracterització és encara molt més certa aplicada a la RAI com a servei radiotelevisiu públic, que no als diaris, que no passen d'ésser, fet i fet, una administració privada (mal sigui en una situació i un espai particulars), però sempre inscrita en un mercat noticial en què impera una forta competència.

D'altra banda, la posició diferent d'ambdós mitjans emergirà també dels diversos comportaments adoptats en els dies successius al segrest de Moro. És per això que la RAI s'estigué relativament al marge d'aquest debat o, més ben dit, no en féu gaire cas, no aprofitant, o no volent-la aprofitar, plenament l'ocasió de reconsiderar el paper del servei públic davant el terrorisme.

Directors de xarxes i capçaleres informatives i periodistes de la televisió es manifestaren en els diaris, mentre que ben poc d'espai es dedicà en les transmissions de la RAI a aquest debat. Com dèiem, les intervencions sobre el dilema de l'anomenat *cas de consciència* van ésser força i d'arreu, cas que suscità una colla de preses de posició sobre hipòtesis de *black out*, autocensura o codis de comportament. Podríem marcar dues àrees i estils d'intervenció: les diverses capçaleres periodístiques però sobretot els periodistes, que per primera vegada feren públicament un «examen de consciència» de gran abast; i els experts del sector (sociòlegs, psicòlegs, estudiosos de les comunicacions de masses) que aprofitaren l'ocasió per verificar els models informatius.

Ara recorrerem les etapes més significatives d'aquest debat, amb el benentès que ens interessarem només per les intervencions relatives a febrer i març, i que maldarem per evidenciar les posicions característiques i recapituladores.

Primer de tot, cal subratllar que no es formaren veritables bàndols de batalla, entre altres coses perquè hi hagué acord sobre alguns temes de fons i totes les capçaleres acolliren parers de tota mena. Com se sap, el cas ocupà les primeres pàgines després del «col·loqui amb Eugenio Montale» aparegut al *Corriere della Sera* del 21 de març. S'hi exposava el «cas de consciència»: publicar o no els documents dels terroristes? Com que això ja s'havia fet, la pregunta era: s'havia obrat bé? Montale no hi responia pas d'una manera resolta i neta, però semblava propens a no fer-ne la publicació, i invitava els periodistes a dotar-se d'un codi que tots haurien «de cercar dins d'ells mateixos».

¹³ Cfr. BECHELLONI, G., ROSITI, F., «Il sistema delle comunicazioni di massa in Italia», en *Problemi dell'informazione*, I, any II.

Si per Murialdi (*Corriere della Sera*, 21 de març, i *Il Messaggero*, 23 de març), president de la Federació de la Premsa Italiana, no s'ha de silenciar res i «cal donar les notícies, però comentant-les», com titulava *Il Messaggero*, Giovannini, president de la Federació Italiana d'Editors de Diaris (al *Corriere della Sera* del 21 de març) es mostrava propens a acceptar una crida al silenci de la premsa, però sense una reglamentació, que fóra necessària per fer-lo acceptar als adversaris d'aquesta idea.

Força diaris¹⁴ expressaren llur posició amb editorials que reafirmaven la necessitat de dir-ho tot, però amb calma; d'informar però segons un codi professional assumit per qualsevol periodista. En aquest panorama s'ha de marcar la posició de dues capçaleres (*La Repubblica* i *Vita*) que s'oposen a qualsevol possibilitat de reglamentacions vingudes de dalt, però amb argumentacions força allunyades entre si.

Scalfari (*La Repubblica*, 22 de març) signa l'editorial titulat «Un cas de consciència que torba els periodistes italians». Observa que «la responsabilitat i la selectivitat formen part de la professió periodística» i es pregunta, doncs, dubtant una mica de les oposicions dels polítics, a què s'invita realment quan es fa la tòpica crida als cànons de la professionalitat («[...] a no publicar notícies desagradables, inquietants, que poden dividir els esperits i fer créixer la confusió?»). El director de *La Repubblica* manifesta el temor d'un unanimitisme dictat per l'excelsitud i «que valgui no solament per al present, sinó sobretot per al futur i el passat».

Longobardi (*Vita*, 22 març) interpreta els interrogants debatuts aquells dies com uns «nous temes» del règim neonat. Subratlla el risc de la caiguda de la llibertat, imputada sobretot al Partit Comunista¹⁵, i proclama: «estem prompts per a la lluita i tips d'hipocresia».

Aquesta posició expressa una concepció de la informació tronada i arcaica, falsament idealista i certament poc atenta als últims desenvolupaments abrandats de la relació entre la realitat i la seva possible representació («un diari, senyors, és el mirall del que s'esdevé»).

Una panoràmica de les diverses posicions apareix il·lustrada en l'article-enquesta de Pansa, aparegut a *La Repubblica* del 22 de març. S'interroguen onze directors de diaris. Només tres (Sensini de *La Nazione*, Letta d'*Il Tempo* i Levi de *La Stampa*) responen negativament a la pregunta que els fa Pansa, i ho fan ben categòricament. («Si us arribava una confessió de Moro... quin fóra el vostre capteniment? La publicaríeu o no?») Sigui com sigui, el dilema es va resoldre pragmàticament quan arribà el segon comunicat de les BR.

Diferent fou el desenvolupament del debat sobre el comportament de la RAI.

¹⁴ *La Nazione* (21-III), *Il Giorno*, *Avanti!*, *Il Resto del Carlino*, *Il Sole*, *24 Ore*, etc., (22-III).

¹⁵ «Si ja no som lliures, que el partit comunista llençi la màscara i imposi, ensems amb Andreotti, les seves censures.»

Després de les polèmiques dels dies immediatament posteriors al 16 de març sobre alguns moments de les edicions extraordinàries dels noticiaris i la consegüent formulació d'hipòtesis sobre normes de capteniment, que no trobaren seguidors, s'arriba a una autodisciplina tàcita que marca el comportament del mitjà radiotelevisiu públic. El mateix 16 de març al matí el consell d'administració de la RAI aprovava un ordre del dia en què es refermava que la tasca dels periodistes radiotelevisius era «de garantir la informació més ampla, objectiva i responsable que fos possible».

El president de la RAI, Paolo Grassi, en una entrevista concedida a Pansa i publicada el 25 de març a *La Repubblica* indica que la «cautela» és la via que cal seguir en el servei públic («Secret, no... Cap mesura excepcional. Ara, cautela,

Tots els directors de xarxes i capçaleres, tot i negar-se a admetre cap reglamentació¹⁶, opten substancialment per aquesta línia, invocant la professionalitat periodística.

En la discussió entre els adscrits a les diverses feines, tornen amb freqüència significativa expressions com ara «consciència...responsabilitat...professionalitat» del periodista, tot oscil·lant, en la negativa a admetre cap mena de reglamentació, entre la salvaguarda del dret del públic d'ésser informat i la reivindicació de l'autonomia del periodista.

Entre les intervencions dels «experts» sobresurt la decisiva de McLuhan que alimentà, més i abans que ningú, el debat amb la seva dràstica proposta «d'arrabassar l'espina», perquè «sense publicitat els terroristes no poden assolir llur objectiu». La primera entrevista a l'estudiós canadenc aparegué a *Il Tempo* un mes abans, si fa no fa, dels fets dramàtics de la Via Fani (19 de febrer); torna a ésser interpel·lat quan el debat sobre el terrorisme i els *mass media* passa del diari romà a tota la premsa italiana. Sobre la primera intervenció de McLuhan, no paren d'insistir-hi Gianfranco Morra (14 de març) i Evelina Tarroni (22 de març).

La redacció d'aquesta última intervenció es remunta al període anterior al rapte de Moro, però ambdós estudiosos acullen amb molta perplexitat la paradoxa proposada per McLuhan que estimen «inviàble en un Estat de dret» (Morra) i «insuficient per estroncar el terrorisme» (Tarroni). La proposta de l'estudiós ca-

¹⁶ Llegim algunes declaracions sobre dos articles del *Corniere della Sera* («Una polemica sulle notizie Rai-TV», «Il difficile equilibrio di chi deve informare») publicats respectivament el 19 i el 22 de març. E. Milano, vice-director de TG 1, afirma: «[...] no podem pas deixar la gent sense informació: hem de donar les notícies essencials, indispensables, naturalment sense embolicar la troca». Declara Barbato, el director del TG 2: «Accepto que en aquests casos s'imposen normes de capteniment [...] Però el reconeixement que hem rebut [...] significa [...] segurament que hem seguit una línia de responsable autocontrol». Segons Zavoli, director de GR 1: «És més que un comportament, és una manera de sentir la professió i d'exercir-la; cosa molt més personal que no pas una llei». Per a Selva, director de GR 2: «[...] l'únic comportament possible és el de donar les notícies i els fets mirant de limitar al màxim les veus». «Cap norma imposada», diu finalment Pinzani, director de GR 3.

nadenc és rebutjada secament (sense fer-hi referència explícita, però) per l'editorial, ja esmentat, de Scalfari del 22 de març, segons el qual «no es guareix pas la febre trencant el termòmetre», ni es pot somiar en «una impossible regressió a civilitzacions arcaiques benaurades».

Entre intel·lectuals de diversa extracció es donen posicions discordants. Esdevé útil el debat sobre el «procés a la notícia» (*Il Resto del Carlino* de 22 de març). El filòsof Colletti es manifesta contra la publicació dels volants de les BR, recordant que en situacions d'emergència «no s'ha de tenir pas por d'adoptar mesures provisionals, ni que sigui amb un cert rigor». Un parer oposat defensen el filòsof Norberto Bobbio i l'historiador Renzo De Felice (publicar, sí, però «amb els comentaris oportuns»).

Aborda el problema d'una manera més general Tullio De Mauro (*Paese Sera*, 24 març) que s'enfronta críticament a la norma principal que domina la informació, fins i tot la pública: «fer notícia». I que per fer notícia se serveix i tot d'«una seqüència angoixosa i horrible». De Mauro retroba en això un tret ben típic de la informació italiana, poc «transparent», però molt «brillant».

Ens trobem amb una novetat: és la primera vegada que el món de la informació ha posat a discussió el comportament propi, i ha pres acta del paper dels *mass media* en la societat de masses. El fet que el debat hagi estat públic fa encara més significativa la reflexió sobre la responsabilitat i la professionalitat periodística davant l'estratègia del terrorisme.

En el debat, és clar, hi han participat les veus més diverses, que van des de posicions de pura defensa de la «figura» del periodista (el cas extrem és representat per la cita de Longobardi) fins a posicions orientades al control polític o burocràtic (fins i tot de forma volgudament provocativa: vet aquí les intervencions inspi-rades en McLuhan).

NECESSITATS I EXPECTATIVES INDIVIDUALS DAVANT LA SITUACIÓ D'EMERGÈNCIA

El segrest d'Aldo Moro és un fet potencialment generador de malestar i de temences: capaç de capgirar, de forma consistent i sobtada —i per això no tan controlable— les certeses de l'individu, el seu equilibri cognoscitiu i emotiu i d'empènyer-lo a la recerca de qualsevol element que pugui reduir la tensió generada dintre seu. Conseqüentment, en el moment que la ràdio transmeté les primeres informacions, fragmentàries i encara incertes, sobre els esdeveniments, mentre la gent es dedicava a les seves ocupacions laborals i domèstiques, la notícia del segrest de Moro i de la mort dels homes de la seva escorta pogué funcionar com un factor de ruptura de l'equilibri del moment, com un fet que alarma

pregonament, que activa una sèrie complexa d'exigències cognoscitives, d'estats emotius i de motivacions que mereixen una consideració atenta¹⁷.

L'estudi experimental de les motivacions humanes en les comunicacions de massa ha posat en evidència una colla de necessitats de caràcter cognoscitiu i emotiu que, generalment, orienten el recurs a diversos mitjans, com ara la necessitat d'obtenir informacions i coneixements per utilitzar-los després en les interaccions socials en què es participa; la necessitat de reduir les tensions i els conflictes que es generen dins de l'individu i en la realitat social; la necessitat de mantenir equilibrat el propi sistema cognoscitiu, etc.

Ara es tracta d'examinar les característiques que adoptaren tals necessitats davant una situació d'emergència.

La primera necessitat que s'imposa en situacions del tipus ací considerat és la de saber les dades dels fets, d'obtenir informacions ulteriors i orgàniques sobre l'esdeveniment i les primeres reaccions respecte a aquest, i això per l'exigència mateixa de comprendre i definir la natura de la realitat a què calgui referir-se.

Hi ha la necessitat que, més en general, empeny tot individu a construir-se i a integrar contínuament un mapa de la realitat circumdant, tan complet com sigui possible, per poder-ne tenir un coneixement ple i poder comprendre la pròpia col·locació a l'interior d'aquella realitat.

Davant de situacions viscudes com a excepcionals, atesa llur extraordinarietat o llur perillositat veritable o presumpta, aquesta necessitat adopta una intensitat particular fins i tot perquè el coneixement del nou esdeveniment pot discordar dels altres elements que constitueixen el sistema cognoscitiu de l'individu. Una situació de discordança que creï malestar psicològic, com és sabut, motiva el subjecte a cercar de reduir les dissonàncies i, a tal fi, el predisposa a cercar consells i suggeriments; a confrontar les opinions pròpies amb les d'altri, a exposar-se amb més freqüència als missatges vehiculats pels *mass media* i acceptar-los amb més facilitat mentre siguin funcionals des del punt de vista de l'objectiu de reduir les dissonàncies.

Aquesta necessitat de saber les dades dels fets —particularment en el cas de circumstàncies excepcionals— empeny l'individu a cercar-ne i a obtenir-ne gairebé exclusivament en una font oficial que, per la seva valoració, sigui en condicions de proporcionar un punt sòlid i cert sobre el fet ocorregut.

17 Pels nivells d'audició presentats pel Servei d'Opinió de la RAI es dedueix clarament que només una part dels ciutadans va tenir coneixement dels fets a través de la ràdio i la televisió, mentre que una altra part en va tenir coneixement a través d'amics, familiars i col·legues que s'ofertiren espontàniament a comunicar a llurs coneguts els esdeveniments, segons les primeres indicacions de la ràdio i, poc després, de la televisió.

Per confirmar el fet que familiars, amics i col·legues són, en casos d'emergència, un canal concret de difusió de les notícies radiofòniques, recordem que en ocasió de la mort del president John Kennedy, la meitat del públic va saber la nova per la ràdio i la televisió i l'altra meitat per fonts personals (cf. STREETSLEY, F.B., «A National Survey on Public Reaction and Behavior», en GREENSBURG, B.S.-PARKER, E.B., eds., *The Kennedy Assassination and the American Public*, Stanford University Press, 1963, pp. 149-177).

Una confirmació, en aquest sentit, ens la donaria la disminució sensible de l'audició de les emissions privades i el recurs prevalent a les públiques, almenys en el segment horari de l'emergència i de les hores immediatament posteriors.

D'altra banda, és prou sabut que, a Nova York, el 1949, l'absència prolongada de tots els diaris, per causa d'una acció sindical, produí en els individus un malestar profund justament per la manca superior de possibilitats de recórrer a la font d'oficialitat, llavors principal¹⁸.

A més de la necessitat de saber les dades dels fets ocorreguts, i d'obtenir-ne prop d'unes fonts determinades, pot aparèixer, en la situació que considerem, la necessitat de relació social, de no sentir-se isolat, de trobar un lligam immediat amb altri, de participar en la dinàmica posterior de la vida política i social en evolució. En aquest cas ens trobem davant una necessitat general i recursiva que, en una situació excepcional, adquireix un relleu primari dins de l'individu, fins al punt d'empènyer-lo a la recerca inajornable del contacte immediat, primerament, amb l'altre més pròxim —familiars, col·legues, amics amb els quals es comparteixen valors i normes de capteniment— i després amb els altres membres i grups de la col·lectivitat amb els quals és possible d'entrar en relació solament a través dels grans mitjans de comunicació de masses. Dins d'aquesta necessitat de relacions socials es pot entendre de nou —mal sigui amb diferències consistents, sobretot referides a la influència diversa dels grups dels quals l'individu forma part— l'exigència d'encarar les valoracions pròpies amb les d'altri; d'escoltar els capdavanters dels grups propis, de pertinença o de referència; per sentir-se confirmat en els propis convenciments; per disposar d'indicacions sobre el capteniment a observar.

Aquesta necessitat de relació social és, naturalment, present en la forma descrita més amunt sobretot en els casos en què l'individu continua sentint-se part integrant i activa de la comunitat nacional.

En altres casos, en canvi, l'esdeveniment imprevisit i excepcional pot generar en l'individu —especialment en moments immediatament successius i posteriors a la consumació— una reacció diversa, un estat de veritable i autèntic terror. Davant d'una situació de perill sobtat i greu pot passar que els individus deixin de sentir-se membres d'una mateixa comunitat, solidaris amb els altres components d'aquesta, per refugiar-se en ells mateixos, a la recerca exclusiva de llur pròpia salvació.

Quan tals condicions es donen, el comportament normal adreçat a la solució dels problemes plantejats per la realitat quotidiana pot ésser suplantat per un comportament orientat a la defensa de la imatge que l'individu té d'ell mateix contra les amenaces a la seva autoestimació, amb una disposició a cercar tota notícia, tota informació, tota situació que li resulti tranquil·litzadora i capaç d'atenuar l'angoixa que la situació de perill ha desfermat dintre seu.

¹⁸ Cf. a aquest propòsit, KIMBALL, P., «People Without Papers», en *Public Opinion Quarterly*, 23 (1959), pp. 389-398.

La configuració complexa d'ordre motivacional que sumàriament hem descrit potser pot contribuir a explicar la significació del recurs immediat —mal sigui per poc temps— a l'aparell radiofònic i, onsevulla que sigui possible, al de la televisió, únics instruments d'informació per ara disponibles.

També es pot comprendre el significat de l'audició col·lectiva de la ràdio feta en moltes fàbriques, oficines, despatxos, en els moments immediatament posteriors a la comunicació del segrest i de la mort de l'escorta. No sorprèn pas gens el fet que moltes persones vagin passar pràcticament la resta del dia 16 de març entre la ràdio, la televisió i la lectura dels diaris, amb el convenciment que seguir moment per moment l'evolució dels esdeveniments els permetia de controlar-los, aquests fets, d'una manera més fàcil, i dava satisfacció a llurs pròpies exigències de saber, d'oficialitat, de relació social, de contenció de l'angoixa.

És veritat, com s'ha dit, que les necessitats esmentades no són pas típiques d'una situació d'emergència, i que es poden donar en el recurs quotidià que l'individu fa de la premsa, la ràdio i la televisió. El que varia sensiblement és la intensitat i la força amb què s'imposen a l'individu. A propòsit, val la pena de subratllar que les necessitats considerades no es presenten pas d'una manera indiferenciada en els diversos individus; mentre en alguns subjectes predominen les necessitats cognoscitives, amb la conseqüència d'una millor possibilitat de controlar els factors interns i externs capaços d'obstaculitzar una recepció i valoració autònoma i correcta de la informació; en altres exerceixen una funció preponderant les necessitats de defensa del jo, que poden fer de filtre, d'alteració i/o deformació de les informacions no congruents amb l'exigència de dominar l'angoixa.

La naturalesa transaccional de la comunicació pressuposa, de fet, que per atreure i mantenir l'auditori per produir els efectes desitjats, el comunicant hagi de procurar satisfer algunes necessitats, desigs i expectatives del públic, compte hagut dels seus hàbits i valors prevalents.

D'una banda, pot privilegiar-se la satisfacció de les necessitats que hem considerat cognoscitives, amb la tendència a afavorir l'obtenció, per part de l'oïdor, d'una clara comprensió de la realitat circumdant, que permeti de valorar-la i de referir-s'hi d'una manera autònoma i informada.

D'una altra banda, en canvi, insistint en les necessitats d'autodefensa de l'individu, es pot facilitar la seva abstracció de la realitat i es pot reforçar la seva dependència respecte a una autoritat exterior que valori, interpreti, suggereixi models de comportament.

No volem pas dir que la satisfacció de les necessitats cognoscitives no tingui també una funció, en última anàlisi, defensiva; el que volem donar entenenent és que privilegiar l'una categoria de necessitats o l'altra significa, substancialment, estimular i afavorir un procés de presa de consciència, de compromís i de transformació informada de la realitat o, ben al contrari, perpetuar una situació de dependència dels altres i de desentendre's de les possibilitats d'intervenció i de

modificació de la realitat. No costa pas gaire reconèixer aquestes dues posicions en una concepció diferent de l'home i del comportament humà, pròpia de tota ideologia. Així, en la primera hipòtesi considerada, s'obra inspirant-se en un model d'home en qui les activitats de coneixement, d'interpretació autònoma de la realitat, prevalen sobre les reaccions emotives i revestides d'ignorància en una temptativa perenne per superar les instàncies més primitives i ocultes en favor de necessitats més madures i més subjectes al discerniment i al control racional de l'individu.

En la segona hipòtesi, en canvi, preval el model d'un home incapaç d'autodeterminar-se, presa de forces irracionals, sempre orientat i conduït i que, en definitiva, pot i ha d'ésser mobilitzat amb vista a la prestació del seu consentiment a un ordre social establert per altri.

Les diverses concepcions sobre la naturalesa de l'home i les diverses interpretacions de les expectatives dels oïdors davant la realitat acaben, doncs, caracteritzant un programa radiofònic o televisiu o una capçalera gràfica diària, cosa que contribueix a determinar el seu estil de comunicació peculiar.

Si això és cert en general, s'han de poder singularitzar traces significatives d'aquest estil en qualsevol producció de cada un dels programes i diaris amb accentuació dels trets característics propis davant situacions d'un relleu particular.

Coherentment al que s'ha dit més amunt, podem també avançar la hipòtesi que, davant de situacions d'emergència, la informació pot inspirar-se fonamentalment en dos models —amb una àmplia possibilitat, és clar, de posicions intermèdies—, definibles en funció de la importància diversa i de les modalitats diferents de gratificació de les necessitats i de les expectatives dels oïdors.

Les característiques fonamentals dels models esmentats es poden concretar sintèticament com segueix:

- a) Model orientat al coneixement i al compromís amb la realitat:
- arquitectura dels missatges tal que afavoreixi un coneixement de les dades de la realitat, sense recórrer a sol·licitacions emotives concretes i artificials;
  - invitació a fer una valoració racional dels esdeveniments;
  - presentació de possibles causes remotes i pròximes dels fets ocorreguts i interconnexions possibles, només sobre la base de les dades i dels arguments puntualment exposats;
  - invitació a no reprimir les pròpies reaccions emotives, sinó a superar-les amb vista a una comprensió més ampla dels fets ocorreguts;
  - invitació a un compromís informat amb la realitat com a resposta als fets ocorreguts, reforçant els vincles solidaris i cohesius de l'agregació social;
  - respecte actiu de l'oïdor amb vista a una mobilització autònoma d'aquest.

Amb aquest model s'afavoreix, com dèiem, la superació de les necessitats més primitives i inconscients de l'home a favor de les exigències més madures i,

32 doncs, més arrelades en el control racional, amb la idea de fer progressar els qui disposen de menys instruments crítics i d'estimular la capacitat de valoració autònoma i d'autodeterminació.

b) Model orientat a la dependència i a l'allunyament de la realitat:

— arquitectura dels missatges caracteritzada per una accentuació freqüent de les tonalitats emotives, encobertes amb la màscara d'una tasca d'informació deguda;

— referències a autoritats externes a l'hora de fer la valoració del fet i d'adoptar unes modalitats de comportament adients;

— s'insinuen mòbils pròxims i remots i llurs possibles connexions, presentant-los com a causes certes però sense oferir prou elements de suport pertinents;

— s'encoratgen formes d'iniciativa i de resposta col·lectiva que afavoreixin la reclusió en la dimensió individual;

— tendència a alarmar artificiosament els oïdors, especialment els que, per llur posició, són més sensibles a les crides a l'ordre i més disposats a prestar llur consentiment a mitjans capaços d'atenuar llur pròpia inseguretat;

— se suggereixen a l'oïdor —generalment mitjançant imatges retòriques i invocacions emotives, tot valent-se de la pròpia autoritat— judicis sobre els fets que s'avinguin amb els propis.

Amb aquest model s'afavoreix, com dèiem, la superació de les necessitats més primitives i inconscients de l'home a favor de les exigències més madures i, que els predisposi a una prestació del propi consentiment d'una forma acrítica.

PROPOSTA DE LECTURA DE CONJUNT DELS MISSATGES INFORMATIUS DEL 16 DE MARÇ

Sobre la base de les consideracions fetes en raó de la *quantitat de les informacions difoses*, podem ara adoptar les conclusions següents:

a) l'experiència de recerca ens persuadeix que una expansió de programes informatius (relatius de forma particular a un fet extraordinari) no es justifica sempre amb exigències d'integritat ni realitza una informació automàtica.

El material analitzat ens ha encarat a una colla de casos de repetició de fets i d'imatges fins i tot en el marc del noticiari; compleix més aviat una funció d'amplificació emotiva de la dramaticitat d'un esdeveniment. La insistència sobre un fet —quan hi manca «novetat», fets o anàlisis nous— pot determinar un estil emfàtic i retòric que, al seu torn, buida la dimensió informativa i referencial

en favor d'una comunicació prou redundat. En algun cas —caracteritzat per una extenuació de la funció fàtica i de contacte entre mitjà i públic— hom té la impressió que una comunicació tan redundat vol imbricar les necessitats de notícies i de comunicació difoses entre el públic (que acaben reduint-se a comunicacions de tipus exclusivament vertical, tot descoratjant una participació activa dels ciutadans).

La consideració sobre els aspectes negatius consegüents a la reiteració superflua d'imatges i notícies ha de tenir també en compte els fenòmens de cansament i de sacietat que inevitablement es donen en el públic i que semblen proporcionals al refús de la referencialitat: transformar l'informe dramàtic d'un «fet-novetat» en espectacle implica igualment una reestructuració dels sistemes d'expectació, de l'atenció crítica i de les formes de recepció per part del públic.

Els episodis de «sacietat» són d'alguna manera adverats per la caiguda relativa dels índexs d'audició verificada durant el noticiari del vespre, i que fan baixar el nivell d'exposició als telediaris nocturns a uns nivells inferiors als habituals.

b) Les consideracions exposades en el punt anterior es refereixen a casos de redundància informativa que es donen plausiblement en circumstàncies i respecte a temes excepcionals. Advertim, però, que aquestes mateixes consideracions s'entronquen estretament amb el que hem qualificat d'excessos quantitius d'informació, sense perjudici del refús de qualsevol projecte de limitació de les notícies o de «silenci informatiu». Ens sembla prou evident que les propostes de *black out*, així com de censura, igualment com l'elecció d'una dràstica reducció d'informacions, només són plausibles i coherents en un règim totalitari i en una societat tendencialment repressiva. Subratllem que de l'anàlisi dels comportaments informatius del 16 de març sobresurten potser la perplexitat sobre la quantitat d'informació, mentre (com ja hem vist) un debat sobre limitacions o autocensura no va tenir cap incidència real.

Les conclusions adoptades amb relació a la quantitat de les notícies proporcionades pels sistemes informatius afecten d'alguna manera la mateixa *anàlisi quantitativa*; per cloure un balanç en funció d'aquesta última prospectiva farem referència als valors d'escaiença, integritat i pluralisme de la informació difosa.

Sobre l'escaiença d'intervenció dels sistemes informatius (sense perjudici de les observacions fetes sobre la fase de l'emergència) destaquem com l'opció de la rapidesa d'intervenció per part dels *mass media* va ésser preferida per una gran part de les xarxes televisives i radiofòniques públiques, per la premsa independent (sobretot fora de la capital) i per alguna emissora radiofònica privada.

La resta de mitjans informatius es van estimar més una via més lenta d'informe del fet, que podria justificar-se en una línia editorial o per l'escassetat dels mitjans disponibles per l'òrgan informatiu (però no podem pas descartar, tampoc, la coincidència d'ambdues motivacions). Van optar per aquesta segona possibilitat informativa els diaris de partit o de moviments polítics i un mitjà radio-

fònic públic (GR3 = Giornaleradio 3), d'una banda, i la majoria d'emissores televisives privades, d'una altra.

Amb relació a aquestes opcions relatives a l'escaiença de la informació, ens limitarem a observar que un retard de producció de notícies sobre un fet extraordinari (en un mercat que es caracteritza per una presència abassegadora d'estímul comunicatius) podria produir fenòmens d'angoixa i d'inseguretat (és comprensible, per tant, que el servei públic s'hagi estimat més la via d'una informació immediata). Òbviament, aquesta línia ha comportat mancances, desorientacions, rectificacions i errors.

Ara hem de redefinir i ampliar el concepte d'escaiença fins a integrar-hi la rapidesa de la informació en les reaccions populars, en la proclamació de la vaga general i en la decisió d'accelerar els temps del debat parlamentari sobre la confiança al nou govern. En un examen retrospectiu, es registra una homogeneïtat prou notable així com promptitud en l'assenyalament i subratllat d'aquest darrer aspecte, com a indicatiu d'una resposta singular i sol·lícita del sistema polític a l'atemptat contra les institucions; en canvi, l'homogeneïtat baixa quan examinem el comportament adoptat en la confrontació de les reaccions de base, la vaga general i les manifestacions de masses. Sembla com si la lentitud, la generalitat i els comentaris perplexos que caracteritzen la línia d'alguns òrgans informatius davant la vaga i les manifestacions no acabin d'amagar, i alguna vegada fins amplien, preocupacions de caràcter tàctic i de grup, amb què s'enfosqueix el significat polític de la mobilització popular.

Acabarem el discurs sobre la qualitat de les informacions difoses —donant per bones les observacions sobre el to i el registre expositiu, ja anticipades en els capítols de recerca examinant les fonts de notícies-novetat i les de notícies-razionalització singularitzades pels sistemes informatius. Utilitzant críticament la noció de qualitat i d'integritat de la informació, l'encararem als temes i a les qüestions de què es parla en els noticiaris. Podríem indicar en aquest respecte alguns elements recursius en l'organització dels noticiaris, òbviament variables, i en la *mise en valeur* i en les diverses estratègies informatives.

1) EL SEGREST D'ALDO MORO COM A NOTÍCIA-NOVETAT; CRÒNICA I DESCRIPCIÓ DEL FET I DELS SEUS ELEMENTS INTERNS (L'ATEMPTAT, LES VÍCTIMES, ELS TERRORISTES, L'ESCENA, ETC.)

Des del punt de vista de la crònica i de la descripció del «fet» els mitjans informatius semblen més aviat homogenis; totes les emissores públiques i privades tenen una forma de donar la notícia del rapt de Moro i les seves conseqüències que els és comuna i que obeeix a un *sedàs* obvi, però més aviat rígid.

Aquest *sedàs* preveu naturalment la interrupció dels programes habituals (que eren en tot cas lleugers o d'evasió) i, per tant, una selecció del públic que casualment o expressament estava «exposat» als programes.

La suspensió de la programació ordinària actua de forma que estableix una

mena de funció central de la informació respecte als altres gèneres de la comunicació (l'evasió o ficció, els programes lleugers), i emfasitza una posició de «contacte» entre el públic i els fets, però especialment entre el mitjà i el públic, amb què es defineix de manera concreta i escaient la naturalesa del *servei fet al públic*.

Una afirmació important de la «funció fàtica» que en aquest cas s'integra amb allò que de fonamentalment específic tenen els mitjans de comunicació (que és l'aspecte informatiu-referencial), consisteix en la ruptura (de la programació i, per tant, del públic que li és habitual) de l'estil formal i dels estereotips de confecció de missatges.

Televisió, ràdio i diaris produeixen noticiaris extraordinaris, *confecció* òbviamment subjecta als temps i als riscos de l'excepcionalitat en la producció d'informacions.

La ruptura del ritual informatiu és particularment òbvia en els telediaris extraordinaris, en els quals es manifesta una mena de propensió vers tot quant pot donar la mesura de la improvisació (error, repeticions, el vídeo ocupat no solament pel periodista sinó també per l'aparició d'un redactor portador de les notícies)... tot això són elements semàntics capaços d'augmentar l'atmosfera improvisadora en la mesura que representen la ruptura d'una tradició informativa i d'una burocratització de la «reformulació redaccional».

Aquestes novetats, vinculades a un esforç professional efectiu, emotiu i polític, respecte als fets, han modificat la relació habitual entre periodista i notícies, i entre públic i mitjans.

S'entén que aquests aspectes només representen elements secundaris dels comportaments informatius, dependents d'una opció més general sobre les maneres d'abordar l'informe de l'emergència. Les mateixes opcions inherents a la crònica són contextualitzades en l'àmbit de la racionalització del segrest de Moro i amb relació al quadre polític de les reaccions davant l'atemptat. Es tracta d'examinar, per tant, els comportaments de crònica i la prevalença habitual dels seus registres en relació amb la riquesa de la dimensió explicativa i les opcions de representació de les respostes contra el terrorisme. De fet, com hem observat repetidament, no mancà pas la consciència de la responsabilitat de què era investida la labor del periodista a l'hora d'oferir un informe dels fets (resulta exemplar, en aquest context, una resposta del director de *Corriere della Sera*, Franco di Bella, a Giampaolo Pansa: «Aquesta mena de drames només passen una vegada en la vida d'un periodista. I ara, tot d'un plegat, n'hi ha hagut per a tothom...»)¹⁹.

Avaluant les maneres diferents com els periodistes s'han encarat amb aquesta labor informativa, ens referirem a la terminologia ja clàssica de Roman Jakobson sobre les funcions prevalents del missatge. Podem observar com en la crònica prevalen les funcions fàtica i referencial; però a més d'aquestes dimensions pre-

¹⁹ *La Repubblica* (22-III-1978).

visibles dels informes sobre el 16 de març s'afirmen —amb relació a diverses estratègies informatives— la funció metalingüística i la conativa.

Els trets essencials d'aquestes opcions informatives evidencien dues hipòtesis alternatives, sense perjudici del fet que ens trobem davant de dos ordres d'estímul —més que no pas davant de dos models dicotòmics i exclusius— diversament presents o més aviat simultàniament presents en els missatges.

D'una banda apareix un estil redundat i prevalentment narratiu, amplement tributari de la *ideologia* de la notícia (típica de les societats industrials, per exemple) i orientat a fer un informe vistós de la notícia-transgressió. L'escaïença, la qualitat i la riquesa dels detalls —elements típics d'aquest model— configuren una mena de relació vinculant entre l'emissora i el públic. Això no exclou, però, formes ràpides i «personalitzades» d'anàlisi i de «racionalització dels fets».

Al mateix temps tenim que la crònica (intensament «participada» pel periodista) acaba per imposar-se. S'acolorix d'una forta connotació d'espectacle, establint formes de participació individual en el drama col·lectiu i facilitant, potser, la transformació de l'usuari en espectador, mercès a la recomposició de les seves necessitats emotives, vinculades a una sorpresa tan desestabilitzadora en forma d'«expectació» i de recepció passiva.

La mobilització dels sistemes d'informació davant l'emergència —un element que ells mateixos s'encarreguen de subratllar (magnificant la dimensió metalingüística i la fàtica o «de contacte») — sembla quasi extingir la necessitat de participació del públic, al qual s'ofereix una participació vicària, succedani de la intervenció directa, i que a la llarga pot afavorir efectes de «sacietat».

Sobre aquesta primera opció es dibuixa un segon pol d'organització dels informes, en què es manifesta una prevalença sensible i original de la funció referencial, associada no rarament a una dimensió conativa. Una novetat d'aquest model consisteix en la renúcia a sobreposar-se als fets, com si diguéssim a limitar la relació vertical que s'estableix entre mitjà i públic, afavorint comunicacions de tipus horitzontal i deixant espai a altres relacions socials i a formes de participació en el fet; es dóna, altrament, una certa sol·licitació en formes de participació, determinada per la influència dels processos socials i polítics activats per l'atac contra les institucions i per les respostes contra el terròtisme.

A aquest estil periodístic, no li és aliena una opció de valor, que es manifesta, però, més que no pas en comentaris unilaterals, en la *mise en valeur* evident de temes socials i polítics com a protagonistes de les notícies. Aquestes opcions de referencialitat expositiva i de racionalització dels fets poden restituir a l'espectador la seva dimensió de ciutadà, amb la convicció que en una situació d'emergència no es demana pas tant un consentiment subaltern del públic sinó una participació real; aquest model pensa en un ciutadà per al qual les notícies poden funcionar com un suport indispensable de coneixement de la realitat que es contraposi a la desconfiança i al replegament «en si», reforci les relacions socials i polítiques i faci possible la cooperació col·lectiva.

L'estil expositiu i temàtic privilegia una referencialitat capaç de sostreure la crònica d'un fet tan excepcional als excessos de l'emotivitat i la retòrica, limitant l'adjectivació i el comentari. La mateixa tasca de racionalització s'explica sense la superposició d'un «discurs» preconstituït; l'esforç de reflexió es basa en alguns elements-clau, capaços d'orientar la interpretació del fet.

2) LA DIMENSIÓ EXPLICATIVA I, DONCS, LA «RACIONALITZACIÓ SOCIO LòGICA» DEL FET

Després d'haver considerat el nivell de la descripció del fet hem d'abordar si la informació va reeixir a superar «la lògica de la transgressió» —i per tant, el registre de la crònica negra— per afavorir una anàlisi i estimular una reflexió sobre les causes i el significat de l'atemptat terrorista i, per tant, la seva «racionalització» (entendem per racionalització la indicació «de nexos de casualitat no purament tècnics o institucionalitzats, per als quals es pot sobreentendre una llei real i genèrica».

Hem d'observar sobretot que tots els sistemes d'informació es van trobar mancats de preparació davant l'escalada de l'estratègia de la tensió; l'escassa tendència de la informació italiana a l'anàlisi històrica i sociològica dels fenòmens no quotidians i profunds que caracteritzen la crisi de la societat i la seva mutació, implicà l'adopció habitual d'un registre impressionista i descriptiu dels episodis de la violència política.

Fins i tot davant el segrest d'Aldo Moro i l'extermini de la seva escorta, el comportament de la informació es ressentí d'alguna manera d'aquesta modesta actitud de «racionalització»; amb tot, hem d'indicar que, a més de la vocació de fer una crònica pertinent i articulada del fet, en molts mitjans informatius públics i privats s'afermà una exigència de situació i d'explicació de les causes de l'estratègia terrorista i del significat del seu episodi més recent.

La novetat d'aquest estil de racionalització pot organitzar-se sobre alguns temes:

- a) el terrorisme; la reivindicació de l'atemptat per part de les BR; precedents i significació de l'inconformisme polític i la violència;
- b) lògica de l'opció de la víctima; significació de la iniciativa política del president de la DC i «simbologies» de l'atemptat (data, personalitat, etc);
- c) situació de l'episodi en la dialèctica de conformisme/incorformisme típica de la societat italiana; crisi econòmico-social i mutació política, etc.

Sobre aquests aspectes es concentrà l'atenció de la informació; en particular l'especificitat, el paper de la tria de la víctima i el seu significat simbòlic foren àmpliament considerats pels mitjans públics i privats, atentament escrutats, igualment, per la premsa estrangera.

La tendència a l'explicació sociològica s'afirma en alguns casos amb un diagnòstic sumari de la situació i, en altres, amb la proposició d'elements d'avalua-

ció històrics, polítics o biogràfics (sobretot sota forma de butlletins o comunicats) per posar el públic en condició de formular hipòtesis i explicacions. Cal observar, finalment, que la superació d'un registre purament narratiu dels fets incideix genèricament en la fase que hem considerat d'«emergència»: en alguns òrgans informatius trobem des dels primers moments una indicació de responsabilitats polítiques de l'atemptat, i es pot sostenir fins i tot que l'actitud i la línia editorial dels diversos abordaments del fet són ja força evidents des dels primers noticiaris. És obvi que les ambicions més clarament interpretatives toquen els noticiaris de la tarda i sobretot els del vespre (i els editorials que trobem als diaris del dia 17).

Potser la novetat més dràstica que caracteritza els canals informatius, la constitueix la novetat amb què la informació parla de l'atemptat terrorista, sense, però, limitar-se a un informe de crònica que hauria acabat «deïficant» els mateixos terroristes.

Podem observar que si és cert que les BR obtenen —amb el segrest d'Aldo Moro i l'extermini de la seva escorta— una victòria de llur política de comunicació de masses, potser no han pas previst una reacció prou lúcida i calculada dels homes de la informació. Si és cert que les Brigades Roges segresten la informació audiovisual i gràfica, només obtenen una victòria de llur política de la comunicació de masses: confisquen objectivament les notícies amb la producció de fets-notícia.

La política de la imatge perseguida per les BR ens sembla, però, substancialment fracassada en l'*estratègia dels fets construïts per convertir-los en ingredients* exclusius de l'angoixa i la desestabilització de la mateixa vida quotidiana, i en l'*estratègia* —integrada orgànicament amb l'anterior— *de confiscació, no solament del curs fet-notícia, sinó també de la relació fet-notícia-avaluació.*

Ara hem d'examinar i estimar atentament els «llocs» i les raons d'aquests límits de l'estratègia de les Brigades Roges; aquest esforç pot afavorir una revisió dels models teòrics tradicionalment aplicats al significat i a la funció sociopolítica de la informació, i sobretot pot contribuir a restablir les dimensions dels episodis presents o previsibles de l'estratègia de la tensió.

Ens sembla que les raons que provoquen aquest «capteniment» d'un ús exclusiu dels *mass media* per part de les BR s'han d'indicar als nivells següents.

Primer de tot, d'alguna manera es limita i contrasta un camí que, a primer cop d'ull, podria semblar inevitable en l'emergència: el del *fet-notícia-mobilització* emotiva. L'encreuament de les funcions fàtica i referencial va ràpidament acompanyat de la prevalença d'una funció avaluativa que ofereix un dens codi ideològic a l'amuntegament incessant i potser fins i tot caòtic de les notícies. En segon lloc, hem de subratllar un element d'un tel·leu absolut: *la font de notícies-novetat no és constituïda exclusivament per les BR*, l'emboscada a la Via Mario Fani i l'èmfasi previsible sobre el personatge segrestat i la tràgica malaurança de la seva escorta. Els periodistes, lligats a òrgans ideològicament di-

versos, públics i privats, saben individualar altres interlocutors de les notícies, aplegant i valorant altres nivells de semanticitat informativa.

Així, a més de la notícia-novetat, lligada a l'informe indispensable sobre la «transgressió», s'han convertit en tema d'informació tant el sistema polític com el pluralisme de les posicions ideals existents al país, les reaccions populars i polítiques de base, i fins la unitat substancial de l'opinió pública davant el xantatge de les BR.

3) LA REACCIÓ DAVANT EL TERRORISME COM A FONT DE NOTÍCIES

Ens sembla que aquesta ampliació de les fonts notícies és d'alguna manera l'element característic del comportament de la informació, sobretot de la pública, en la jornada del 16 de març. En la valoració i el subratllat de les reaccions davant l'atemptat es pot percebre un element de novetat real en la consciència de la responsabilitat de la informació i el seu paper en la societat.

Potser són aquestes novetats les que han alarmat els estrategues de la tensió que pretenien —en un disseny de capgirament polític— una amplificació de llur gesta capaç d'afavorir la desconfiança i el replegament en l'espai privat; hem de recordar que un comunicat dels terroristes ataca frontalment el capteniment de la informació: «Hi ha en curs —deien en el segon comunicat— una campanya de contraguerrilla psicològica, obra de tot el bloc de la premsa del règim, experta en crear confusió, desorientació, "falsa consciència"».

La informació ha reaccionat davant una situació en què era completament superada per una sèrie de fets lúcidament programats perquè fossin missatges, però sense caure en la temptació de les censures o les limitacions arbitràries de la notícia; s'ha decidit a informar, però també a jutjar, admetent de forma clara i sense mistificacions que prenia posició.

Aquesta reflexió immediata sobre el paper de la informació —que menarà al «cas de consciència»— no tingué pas desnuaments idèntics. En l'èmfasi sobre la resposta al segrest d'Aldo Moro, els òrgans i els *mitjans* tendeixen òbviament a diferenciar-se; en alguns casos se subratlla únicament el paper de l'Estat i de les institucions, mentre que en altres òrgans s'insisteix en les reaccions populars i en la mobilització de les masses.

LA IMATGE DE LA REACCIÓ DE L'ESTAT I LES INSTITUCIONS

Les institucions són precisament el centre de l'atac terrorista; tant la sintaxi de les BR com l'ús lingüístic consolidat dels observadors i dels periodistes donen per feta la definició d'«atac al cor de l'Estat»²⁰.

²⁰ Observacions interessants sobre aquest punt en SORGI, C. «Il messaggio impazzito», en *L'Osservatore romano* (24-IV-1978). L'autor fa observar, entre més coses, que «assumint la terminologia (de les BR) s'afavoreix determinantment llur institucionalització en l'opinió pública».

Resulta, doncs, superflu d'interrogar-se sobre el paper que les institucions fan en la informació posterior a l'extermini de la Via Fani i al rapte d'Aldo Moro. Aquest paper no pot ésser sinó quantitativament notable; els informes sobre les iniciatives dels responsables de l'ordre públic i de la magistratura, així com les notícies sobre la mobilització de les forces de l'ordre, resulten un primer moment de producció de fets-novetat.

Els elements d'innovació informativa afecten un altre aspecte: l'aparell informatiu hi intervé clarament, en general, per fer un paper actiu en el procés de «formació de l'assentiment» entorn de l'Estat i dels valors institucionals, fora de posicions de neutralitat.

La mobilització en suport de les institucions resulta, doncs, un aspecte significatiu del comportament de la informació. A la base d'aquesta opció comunicativa es dona una forta interacció entre l'impuls a la mobilització provinent del sistema polític i de la societat civil i una tendència, fins massa tradicional en els sistemes informatius, a funcionar com a «aparells ideològics de l'Estat»²¹.

L'anàlisi feta ens posa davant d'òrgans informatius públics i privats que presenten actituds distintes davant la mobilització, a partir d'una opció tradicional o innovadora de relació amb les institucions. Esquematzant, podríem distingir les capçaleres o òrgans que emfasitzen un paper tranquil·litzador de l'Estat, i les que subratllen el moment de les reaccions populars com un suport real al «país legal» i a les institucions.

Quant a aquesta segona estratègia informativa es pot parlar d'una funció de promoció activa de la participació. Al mateix temps, apareix clarament que la rapidesa, la dimensió i l'èxit de les manifestacions populars havien influït (en el pla de la quantitat, la qualitat i la valoració) el capteniment comunicatiu de *to-tes* les capçaleres i programes, incidint fins i tot en aquelles que havien manifestat perplexitat i reticències davant la vaga general i la convocatòria de manifestacions.

LA IMATGE DE LA CENTRALITAT DEL SISTEMA POLÍTIC

Amb aquest concepte entenem un èmfasi atribuït per la informació al món de la política, a la seva representació i als seus protagonistes²². Anàlogament a tot quant ha estat observat sobre les reaccions de l'Estat i les institucions, també el sistema polític ha estat posat en tela de judici pel segrest del president de la DC.

²¹ Sobre aquesta definició ja clàssica, *cfr.* ALTHUSSER, L., «Idéologie et appareils idéologiques d'État», en *La pensée*, núm. 151 (1970).

²² *Cfr.* SARTORI, C.-RONCHI, B., «Il telegiornale come struttura narrativa consolatoria e rassicurante all'interno del sistema di potere», en *Comunicazione visiva* núm. 1 (1977). Els autors observen que «el centre de l'atenció dels nostres telediaris és constituït pel sistema polític entès com un sistema de relacions dins del grup que hi ha al poder o entre el grup del poder i l'oposició».

La posició estratègica del partit d'Aldo Moro en el quadre de la història i de les relacions de força entre els partits, així com el paper mateix de Moro en la transformació de les aliances polítiques, indueixen el sistema informatiu a considerar el segrest com un atac simbòlic a la societat política.

El sistema informatiu fou un element de consciència i de debat d'aquesta aposta: ens sembla que s'adonà perfectament de l'abast de l'estratègia de disgregació política i la solidesa de la reacció (almenys en el primer període) del món polític.

El resultat és que el sistema polític constitueix un tema protagonista de la informació del 16 de març en endavant.

La crítica de la centralitat del sistema polític, tal com apareix habitualment en la burocràcia dels noticiaris impresos i audiovisuals²³, en aquesta ocasió no sembla pas que sigui compartible. El relleu informatiu del sistema polític es troba inserit en la circumstància d'haver estat el fitó de l'atac terrorista. A més, l'atenció de la informació respecte a la política formal no s'exhaureix pas en el moment de la solidaritat d'interessos, o en l'experiència d'un lligam psicològic i de *status* que tradicionalment lliga els *opinion makers* amb els protagonistes de la política²⁴, hi ha encara el correctiu que objectivament s'introdueix en la interacció entre la mobilització popular i els moviments polítics i sindicals que l'organitzen. Cal, doncs, entreveure en els missatges alguna cosa més, o diferent, de l'estructura de poder que condiona i controla, amb tot, els aparells informatius: des del punt de vista analític la preeminència dels sistema polític —a part d'ésser «interna» a l'estratègia de la tensió— és també comuna als diversos sistemes públics i privats de la informació i als diversos òrgans informatius.

LA IMATGE DE LA PARTICIPACIÓ I DE LA MOBILITZACIÓ POPULAR

És en aquest aspecte de la informació que enregistrem les novetats més significatives. Examinant la quantitat i la riquesa de les vinculacions i serveis en les reaccions populars immediates i en les manifestacions de masses, ens trobem de cara

²³ Cfr. també ROSSETI, F., «L'informazione televisiva: frammentazione e ricomposizione dell'immagine della società; una ricerca sui telegiornali di quattro televisioni europee», en *Rassegna italiana di sociologia*, núm. 1 (1976).

²⁴ La demostració més convincent d'aquest lligam privilegiat entre periodistes i polítics ha d'invocar sobretot l'*editorial i el material polític* i la tradició periodística que hi fan cap; citem, a propòsit, l'assaig, si no recent, exemplar, de FORCELLA, E., «Millecinquecento lettori», en *Tempo presente*, juny 1959. Un estudi més recent ha estat publicat per BACHELLONI, G., *Informazione e potere*, pp. 271-310.

42 a un veritable «precedent». Davant d'aquesta mobilització, algunes capçaleres es proposen l'objectiu d'afavorir-la (amb un intent d'emancipació de l'*expectació* del públic), mentre que tot el sistema d'informació assumeix un paper d'amplificació.

El disegni tranquil·litzador que en algun missatge va de bracet amb una acció activa de vigilància de part de la informació o de la indicació de la vitalitat de les institucions, ací s'amplia fins a abastar la mateixa reacció popular. Es tracta d'una forma original de socialització de les possibles fonts de notícies que contribueix a trencar una situació de dependència emotiva dels *mass media*, típica de la condició del públic davant l'emergència.

Afegim que les capçaleres que valoritzen el moment de la reacció popular no tendeixen pas a contraposar-la a la mobilització institucional o a la del sistema polític; en alguns casos, la mobilització popular és assumida com un moment de legitimació de les institucions mateixes, com una resposta eficaç a un disegni de distanciament entre la gent corrent i el món de la política.

En aquest sentit s'afirmen en la informació algunes novetats que, si són quelcom més que no pas un episodi i si es desenvolupen en el futur, podrien fer entrellucar un canvi en la relació entre informació i les masses. Un element característic del paper fet per la informació el 16 de març consisteix —més enllà d'una referència passiva d'*adhesió* al sistema o al marc polític— en un lligam més real amb la diversitat del públic de la informació. La divisòria fonamental passa pel «valor d'ús» dels missatges: tota capçalera construeix una relació entre les informacions i les valoracions del segrest i un nivell passiu o de participació en la recepció d'aquest²⁵. L'actitud desconfiada o, contràriament, positiva davant les institucions i el sistema polític acaba essent un corollari d'aquesta estratègia comunicativa més general. En aquest sentit el relleu informatiu de l'Estat i dels moviments polítics i sindicals va lligat a un escurçament de distàncies amb les relacions socials (el país real i les seves implicacions) més que no pas amb els condicionaments del poder. Aquesta tendència de la informació fonamenta el seu comportament en la persuasió que en una situació d'emergència el ciutadà, l'usuari i, en general, el públic no necessiten tant ésser commosos sinó ésser sol·licitats a assumir una responsabilitat pública, capaç de superar la de tall individual i privat.

Ens sembla, per concloure, que podem recapitular l'anàlisi de la informació invocant els tres nivells de representació del rapte de Moro: el de la narració, el de la racionalització i, finalment, la imatge de les diverses reaccions. Hem indicat tres elements que —diversament avaluats— constitueixen aquest últim as-

²⁵ Un desenvolupament interessant d'aquest model tendencial d'informació, ens el dona l'estudi d'alguns psicòlegs socials d'EUA, que han posat en relleu com les opinions articulades dels individus i dels grups socials poden convertir-se —davant de determinades situacions històriques— en una força política. Sobre això, *cf.* SMITH, B., «A Psychological Perspective on Public Opinion Theory» en, *Public Opinion Quarterly*, Spring (1971).

pecte de la resposta a l'atemptat (l'Estat i les institucions, el sistema polític, la participació popular i el país real). En particular, oferim aquí una primera possibilitat de verificació de l'estat de progressió de la reforma de la informació pública; l'esforç informatiu es concentra al voltant d'alguns valors: primer de tot la valoració millor tant del medi com de les capacitats professionals dels periodistes. La modalitat de producció de les notícies i l'estil burocràtic, que eren una connotació del servei públic semblen sovint superats. S'han obert camí una pràctica i un estil de treball més àgil, vinculats al ritme mateix dels esdeveniments. Es dona també una major presència en els moments significatius de la formació dels fets i de les opinions recorrent amb una certa freqüència a les unions directes i als serveis descentralitzats en les diverses redaccions locals. Aquesta capacitat incrementada de producció, en el moment en què es tradueix en una major articulació de les notícies, mena també a accentuar elements d'espectacularitat, en part aliens a la tradició periodística del servei públic. La mateixa funció determinant de l'estudi central, com un moment crucial d'organització dels serveis, es diferencia de l'escassa subjectivitat atribuïda a la direcció en anys passats i assumeix una funció de selecció, organització i distribució, i una marcada propensió al comentari periodístic i a la racionalització política, legitimades per l'existència mateixa de diversos òrgans informatius.

Aquestes novetats inherents al servei públic s'inscriuen en una situació més general, relativa al conjunt de la informació; per valorar correctament el conjunt dels hàbits informatius cal referir-se a aquell 16 de març, quan els contorns efectius dels fets eren encara incerts i oberts (ara la racionalització ja ha pres el control, atribuint dimensions més creïbles i reals —però *ex post*— al fet mateix). El paper i la credibilitat de la informació pública i privada foren, doncs, posats bruscament en tela de judici. Es registraren, com ja hem vist, episodis d'alarmisme, temptacions d'encloure l'episodi en el registre de la crònica negra i excessos de retòrica, però en conjunt el sistema informatiu sembla que fou capaç d'assegurar una ampliació significativa de les fonts notícials, els moments de coneixement actiu i de mobilització democràtica. La informació generalment es referí a un «ciudadà-lector» adult i conscient, això sí, *format* a l'escola d'un decenni de moviments i de transformacions socials puntejades d'episodis feroços i eloqüents d'estratègia de la tensió.

«El capping que es produí el 1970-1971 en endavant és una de tantes conseqüències de la crisi que esclatà el 1968 i de l'enrobustiment contemporani d'una figura força nova per a la societat que ha estat anomenada de *l'italià democràtic*; un exemplar de ciudadà que es troba en tots els partits quasi, però que sovint no té carnet de militància; més culte, políticament més madur, conscient dels propis drets, menys esporuguit, menys desarmat davant la mentida»²⁶, i —hi afegim nosaltres— escèptic davant els excessos de la retòrica.

26 PANSA, G., *Comprati e venduti. I giornali e il potere*, Milano, Bompiani, 1977, pp. 341-342.

Els mitjans informatius si no han «creat» (com pensava, fins i tot en la nostra província cultural, una certa sociologia «primitiva» dels *mass media*), sí que han *organitzat* notícies, imatges, posicions, comentaris, etc. És, doncs, una actitud fonamentalment comuna, i col·lectivament compartida, respecte a l'acte terrorista de les BR, de la situació determinada per aquest i el sentit polític «de conjunt» de tota la feta. Per aquest camí la informació ocupà —juntament amb altres elements de mediació i organització social (institucions, ens locals, partits, sindicats, forces socials, etc)— el centre del circuit entre atac a la democràcia, d'una banda, i respostes i mobilització política de les institucions i les masses, d'una altra; per això ens sembla que podem observar que tot el sistema informatiu va viure uns dies insòlits de tensió moral i de passió política: els mateixos sentiments que marcaren —en aquesta prova difícil de la vida col·lectiva italiana— la reacció de la «gent» i la de la societat política.

Només cal afegir, com a conclusió del nostre compromís de recerca, que la labor feta pels mitjans d'informació el 16 de març, en la mesura que *representà* sobre noves bases els sentiments i la intervenció de la pluralitat dels temes socials, creà una sèrie d'expectatives que, per l'abast mateix que tenen, afecten la relació fins ara passiva i vertical entre productor de la notícia i públic, i suposen una original *experiència de la informació* de part de tots els individus que actualment o potencialment hi són involucrats.